

СЕКЦІЯ 6
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.73

**ТЕОРЕТИКО - ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
«ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ»**

Гаруст Юрій Віталійович,

*д-р юрид. наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та
судочинства ННІ права,
Сумський державний університет*

Литвиненко Яна Володимирівна,

*студентка VI курсу ННІ права,
Сумський державний університет*

У пропонованій статті розглядається проблематика відсутності визначення поняття «фінансова система», обумовлюється необхідність визначення цього поняття та закріплення його на законодавчому рівні та пропонується на основі поглядів науковців надати своє визначення «фінансової системи». Проблематика перед усім пов'язана із розумінням змісту фінансової систему вітчизняній економічній та юридичній науках, досліджена ще недостатньо.

Немає чіткого її визначення, не встановлено остаточної структури. Ці проблеми породжують неефективність функціонування фінансової системи. Тому виникає необхідність у формуванні нового бачення фінансової системи України, що передбачає оновлення понятійного апарату, визначення цього поняття, а також уточнення понять, пов'язаних із ним.

У статті досліджується погляди науковців на визначення поняття «фінансова система» та її складові, наводяться тлумачення щодо розуміння сутності «фінансової системи» як вченими економістами, так і правниками. Також зазначається сучасне тлумачення сутності категорії «фінансова система» у матеріальному, економічному та правовому значеннях.

У статті наголошено саме на правовий аспект фінансової системи, тому що виключно правовими нормами регулюються формування і функціонування фінансової діяльності, та саме від законодавчих актів залежить її ефективність і розвиток. За допомогою правового підходу можливо розглянути фінансову систему як досить широку за змістом категорію. В юридичній науці немає одностайного визначення фінансової системи. Однак питання, пов'язані з визначенням, розумінням і змістом фінансової системи як правової категорії вітчизняними науковцями, вивчені ще недостатньо. У зв'язку з цим постає потреба дослідження поняття фінансової системи України та її елементів з точки зору права. У висновку сформовано авторське визначення «фінансової системи» та запропоновано на законодавчому рівні зареґламентувати його.

Ключові слова: фінансова система, фінанси, фінансова діяльність, фінансова політика.

Harust Y. V., Lytvynenko Y.V. Theoretical - Legal Aspect of the Definition of «Financial System of Ukraine». This article examines the problems of lack of definition of the concept «financial system», is due to the need of defining the term and anchoring it at the legislative level and is proposed on the basis of the views of scientists to provide their definition of «financial system». Before all the problems connected with the understanding of the content of the financial system and

the domestic economic and legal Sciences, are investigated still insufficiently. There is no clear definition, not the final structure.

These problems create inefficiencies in the functioning of the financial system. Therefore there is a need to develop a new vision of the financial system of Ukraine, which involves updating the conceptual framework, a definition and clarification of concepts associated with it. This article examines the views of scientists on the definition of «financial system» and its components, describes the interpretation as to the understanding of the «financial system» scientists economists and lawyers. Also indicated is a modern interpretation of the essence of the category «financial system» in the material, economic and legal values. In the article particular emphasis on the legal aspect of the financial system, because only legal rules govern the formation and operation of financial activities, and that legislation depends on its effectiveness and development.

Using a rights-based approach may consider the financial system as being broad enough in content category. In legal science there is no unanimous definition of the financial system. However, the issues related to the definition, understanding and maintenance of the financial system as a legal category of domestic scientists, has not been studied. In this regard, there is a need to study the concepts of financial system and its elements from the point of view of law. In conclusion formed the author's definition of «financial system» and proposed at the legislative level to enact it.

Keywords: financial system, finance, financial services, financial policy.

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку нашої держави залишається дискусійним та актуальним питання щодо визначення поняття «фінансової системи», яка є визначальною категорією в галузі права, фінансів, економіки як для правників так і для фахівців у сфері економіки. Поряд із становленням та вдосконаленням фінансової системи нашої держави відсутність поняття «фінансової системи» породжують колізії у законодавстві та неможливості її функціонування у необхідному обсязі.

Особлива увага поняттю «фінансова система» обумовлена тісним зв'язком фінансової сфери, права, економіки та політики, проте не існує єдиного поняття, яке б розкривало всю суть фінансової системи у правовому аспекті. Але без визначення поняття «фінансова система» не можливо реалізувати її у повному обсязі та забезпечити її функціонування та розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням поняття «фінансової системи» присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених: О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, В. М. Опарін, В. С. Загорський, Є. В. Соколова, Н. І. Хімчева, А. Т. Ковальчук та інші. Разом з тим проблематика визначення поняття «фінансова система» у вітчизняній економічній та правовій науках не достатньо досліджена.

Мета та завдання дослідження. З огляду на відсутність у чинному законодавстві

поняття «фінансової системи» доцільно з'ясувати сутність поняття фінансової системи та її елементів.

Відповідно до зазначеної мети необхідно визначити такі завдання:

- дослідити погляди науковців щодо визначення фінансової системи;
- дослідити поняття фінансової системи у правовому аспекті;
- визначити елементи фінансової системи;
- на основі наукових поглядів та правової регламентації запропонувати визначення фінансової системи у правовому аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова система виникла з появою держави і нерозривно пов'язана з її функціонуванням, і від її стану залежить розвиток економіки та всіх сфер суспільного життя [1]. На думку видатного українського науковця Нестеренко А. С. за допомогою фінансової системи держава накопичує і використовує фінансові ресурси на виконання своїх функцій.

Формування системи фінансових органів та інституцій в Україні сьогодні є надзвичайно актуальним, оскільки від правильності вирішення цього питання залежить як ефективність функціонування державних органів, так і стабільність розвитку економіки країни, загалом. Тому важливим є питання вдосконалення системи фінансів України, яка все ще перебуває на стадії становлення і потребує контролю з

боку органів управління країною. Крім того, правильна фінансова модель не лише стимулюватиме виробника, а й забезпечить ефективність фінансових відносин у суспільстві [2].

Формування фінансової системи України, яке було розпочато ще після проголошення незалежності, продовжується і в наш час. Цей процес є досить складним, тривалим і суперечливим. Можна зазначити, що в цілому в Україні закладені підвалини фінансової системи передбаченої, за визначенням С. Мочерного, моделлю народної економіки. Відповідно до думки науковця, цієї моделлю передбачається використання усіх типів власності (за домінування трудової колективної власності), всебічний соціальний захист населення і національне демократичне економічне планування ринкового типу [3].

Але водночас з цим накопичилося і багато проблем, що стосуються як фінансової системи в цілому, так і окремих її елементів зокрема. Вивченню фінансів і самої фінансової системи, дослідженню проблем окремих її складових приділяється багато уваги з боку як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Незважаючи, на думку, Нестеренко А. С про те, що фінансову систему розглядають у трьох аспектах: економічний, матеріальний та правовий [4]. Ми хотіли б особливу увагу звернути саме на правовий аспект визначення поняття фінансової системи, тому що виключно правовими нормами регулюються формування і функціонування фінансової діяльності, та саме від законодавчих актів залежить її ефективність і розвиток. За допомогою правового підходу можливо розглянути фінансову систему як досить широко за змістом категорію. В юридичній науці немає одностайного визначення фінансової системи. Однак питання, пов'язані з визначенням, розумінням і змістом фінансової системи як правової категорії вітчизняними науковцями, вивчені ще недостатньо. У зв'язку з цим постає потреба дослідження поняття фінансової системи України та її елементів з точки зору права.

Дослідження фінансової системи у правовому аспекті перш за все породжено відсутністю визначення «фінансової системи» у законодавчих актах. Тому

виникає необхідність звернутися до поглядів науковців щодо визначення вищезазначеного поняття. Так, Є. М. Ашмаріна розглядає фінансову систему як сукупність елементів, по-перше згрупованих у двох основних напрямках (фондів та суспільних відносин з їх акумулювання, перерозподілу та використання), і по - друге, як сукупність факультативних інструментів (інституційний механізм, методи, функції, фінансова політика, фінансове законодавство) [5]. Дані підходи свідчать саме про правове розуміння фінансової системи.

Ще одним напрямком розгляду фінансової системи як правової категорії, є так званий інституційний підхід, за яким фінансова система являє собою сукупність державних органів та установ, тобто має розгалужену мережу спеціальних органів та установ, що здійснюють безпосереднє керівництво фінансовою діяльністю держави, і функціонування яких регламентується виключно законами та Конституцією України. Інституційний підхід наголошує на тому, що функціонування, формування та реалізація заходів економічної стабілізації без формування відповідних уповноважених органів неможлива. Як і неможливе функціонування фінансової системи без приватного блоку її інституційного механізму – підприємств і організацій, заснованих на приватній формі власності, індивідуальних приватних суб'єктів, домашніх господарств. З цього випливає, що фінансова система не обмежується сукупністю державних органів управління та вимагає функціонування у своєму складі приватного сектору економіки, адже саме за допомогою підприємств, установ, організацій, домогосподарств здійснюється економічна діяльність, оборот грошей в державі, залучення іноземних інвестицій, розвиток ринкової економіки. У той же час С.В Запольський наголошує, що інституційна концепція виходить із функціональної своєрідності окремо існуючих інститутів, так як державні доходи, державні видатки, страхування тощо [6, с. 2-8].

Посуб'єктна концепція базується на визначенні органу, що здійснює управління фондом або інститутом або володіє речовим правом певного виду щодо мобілізованих

фінансових ресурсів. На думку О. П. Орлюка подібний метод систематизації невдалий оскільки побудований за ознаками, що мають службовий характер і не пов'язані з природою і суттю фінансів і фінансових правовідносин [7, с. 422].

У свою чергу А. І. Худяков, проаналізувавши поняття фінансової системи, відзначає організаційний підхід до його розуміння «У цьому сенсі під фінансовою системою розуміється сукупність фінансових установ держави (фінансове відомство і його підрозділи, податкові органи, органи державного нагляду) [8, с. 38].

Дж. Ван Хорн, вважає, «що фінансова система – це сукупність низки установ і ринків, які надають свої послуги фірмам, громадянам, а також урядам» [9, с. 178]. П. Роуз і Д. Фрезер розглядають фінансову систему країни як мережу фінансових ринків, фінансові інституції, бізнес структури, фінанси домогосподарств та уряду [10, с. 62]. Дане визначення свідчить, що фінансова система визначається як поєднання ринків, інститутів та фірм, що надають фінансові послуги та виступають як фінансові посередники.

М. В. Грідчіна зазначає, що «фінансова система країни це – сукупність взаємопов'язаних і урегульованих фінансово-правовими нормами різних груп фінансових відносин (фінансових інститутів, ланок фінансів та інших), за допомогою яких держава формує, розподіляє та використовує централізовані і децентралізовані фонди коштів [11, с. 5]. При цьому специфіка фінансової системи не вичерпується лише особливостями складових її елементів, а полягає, перш за все, в характері зв'язку відносин між ними» [12].

Видатна українська вчена О. Р. Романенко розглядає фінансову систему як «сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер фінансових відносин, що мають особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, відповідний апарат управління та правове забезпечення» [13, с. 21].

У проведених раніше дослідженнях ми визначили своє поняття фінансової системи, згідно до якого фінансова система країни як юридична категорія являє собою багаторівневу соціальну систему, яка включає в себе врегульовану відповідними правовими нормами держави сукупність усіх наявних сфер фінансових відносин та відповідних суб'єктів таких відносин, які забезпечують збалансоване функціонування та взаємодію цих певних сфер та здійснюють управління ними [12]. Дане визначення розкриває більш повний зміст фінансової системи як правової категорії, так як виключно законами регулюється правовідносини, які виникають у процесі фінансової діяльності та лише правові норми правомочні регулювати процес функціонування фінансової системи. Доповнюючи наведене вище, можна зробити висновок, що фінансова система у правовому аспекті досить широка за змістом категорія і включає в себе фінансові відносини суб'єктів фінансової діяльності й органів управління та спрямована на взаємодію всіх цих елементів.

З огляду на проведений аналіз поглядів науковців щодо визначення поняття «фінансова система» можна зробити висновок, що фінансова системи України являє собою складну систему, яка становить собою внутрішньо обумовлену сукупність взаємопов'язаних і об'єднаних єдиною метою сфер, ланок та інститутів, кожна з яких представляє специфічну групу фінансових відносин, які опосередковують формування, розподіл та організацію використання фондів грошових коштів держави, місцевого самоврядування, підприємств різних форм власності, фінансових інституцій, і які регулюються відповідними нормативно – правовими актами. Для вдосконалення фінансової системи необхідно на основі наукових досліджень на законодавчому рівні закріпити поняття «фінансової системи» та прийняти закон «Про фінансову систему України», який надасть можливість у єдиному нормативно – правовому акті закріпити основоположні засади функціонування фінансової системи.

Використана література:

1. Кравчук П. Я., Ткачук Ю. С. Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(2\)__18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(2)__18).
2. Нестеренко А. С. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/822/Nesterenko%20%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження. – Львів : Світ, 2001. – 416 с.
4. Нестеренко А. С. Розуміння сутності категорії «фінансової системи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lj.kherson.ua/pravo03/part_2/12.pdf.
5. Ашмарина Е. М. Взаимообусловленность системы финансового права и финансовой системы в Российской Федерации / Е. М. Ашмарина // Финансовое право. – 2008. – № 7. – С. 4 – 11.
6. Запольский С. В. О природе понятия «финансовая система России» / С. В. Запольский // Финансовое право. – 2006. – № 8. – С. 2–8.
7. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк, Л. К. Воронова; за ред. О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер., 2008. – 472 с.
8. Худяков А. И. Финансовое право Республики Казахстан (Общая часть) / А. И. Худяков. – Алматы : Каржы-каражат, 1995. – 224 с.
9. Чугунов І. Я. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / І. Я. Чугунов. – К. : Акад. фін. упр., 2009. – 471 с.
10. Финансы : учеб. пособие / Р. Б. Чейз. – Пер. с англ. – М. : Вильямс, 2000. – 362 с.
11. Фінанси (теоретичні основи) : підруч. / М. В. Грідчина, В. Б. Захожай, Л. Л. Осіпчук та ін. – 2-ге вид., випр. і допов. – К. : МАУП, 2004. – 312 с.
12. Гаруст Ю. В., Кобзева Т. А. Організаційно- правова структура фінансової системи України за сферами виникнення фінансових відносин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
13. Романенко О. Р. Фінанси : підручник / О. Р. Романенко. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 294 с.